

„დედაზვილობამ“ — „დედაზვილობას“ ტიპის ფიცის
ფორმულების შესახებ

ქართულ მხატვრულ ლიტერატურასა და სასაუბრო მეტყველებაში ხშირია ფიცის შინაარსის მქონე გამოთქმები. ასეთი გამოთქმები იყო ძველ ქართულშიც. კიდევ უფრო მეტია ახალში. თავისი სტრუქტურითა და სემანტიკური ნიუანსებით ისინი საკმაოდ ჭრელ სურათს ქმნიან. შედგენილობის მიხედვით შეიძლება ორი, ერთმანეთისაგან განსხვავებული ჯგუფი გამოვყოთ: პირველში გაერთიანდება გამოთქმები, რომელთაც დაფიცების გამოსახატავად თვით ფიც- (ძვ. ქართ. ფუც-) ძირის ზმნები ახლავს. შინაარსის მიხედვით ეს ჯგუფი ნაირგვარია. მაგალითები:

ვფიცავ დმერთსა ცხოველსა, მზე მისდა არა ჯობნილა („ამირანდარეჯ“); მე თქვენთვის ბევრი შემეცოდებია და რათგან ცოცხალს ვერა მაწყინეთ რა, გაფიცებთ დმერთსა, რა მოვკვდე; თოკი მომამით, გამათრიეთ და ხეზედ ჩამომკიდეთ (საბა); შენს მზეს ვფიცავ, სოფიო, ჩემი საფექრებელი ეგ არის (ლ. არდ.); თუმცა მბარაენი არ მიბოვნოთ, ვფიცავ თავსა ჩემსა, მუცლებს დაგიბობ ყოველთაო (საბა); დედი, ვფიცავ დედაშვილობას, ამას ერის ხსნა ითხოვს და ამ დროს შეიძლება სხვა რამეზე ფიქრი? (შ. არაგვ.); მამაშვილობას გაფიცებ, ნუ მოხვალ (რ. გვატ.); უხეირთ ვინმეს არ შემყარო, თორემ სირცხვილს გაჭმევ, პლატონ, მიგიტოვებ ქალს და სხვას მე თვითონ ამოვიჩევი!.. მამაშვილობას გეფიცები (დ. კლდ.); ბავლე, გაფიცებ ყმაწვილკაცობას, შეიძავრო თავი (დ. კლდ.); ძმობას ვფიცავარ, მეც ვნანობ, რომ შევები მაგ საქმეს, მარა რა ვქნა? (დ. კლდ.); ათი დღეც არის, რაც მიტოვს თეიმურაზი ალექსანდრასა... შენ სიცოცხლეს ვფიცავ (ლ. არდ.); გეფიცები დამძობასა, მხოლოდ ეხლა დავიკვნესე (შ. მღვიმ.); მამაჩემის სულს გეფიცები, ეს დვინო ოჯალეშს არ დაუეარდება (უიარ.); იმ მამათქვენის საფლავს გაფიცებ, მე როგორადაც თქვენს სახლის შეილსა და მეგობარსა, გამიცხადოთ თქვენი მოუწლებელი დარდები (ლ. არდ.); ჩემს მოხუცებულობას ვფიცავ, მარინეს რომ ცუდი რამე შეამთხვავო, გერც დედა და ვერც შვილი ცოცხალი ვერ გადამიჩნებით (დ. კლდ.); მამავ, ვფიცავ ჩემ მშობლებს, ჩემ გამჩენს... შენს მამობას და ნარგიხას დედობას, არ ვავამტყუნო შენი ნღობა (შ. არაგვ.).

ფიცის შინაარსის მქონე გამოთქმების მეორე ჯგუფში ფიც-
(ფუც-) ძირის ზმნები არა გვხვდება. თავის მხრივ, ამ ჯგუფის გა-
მოთქმებიც არაა ერთგვაროვანი. აქაც შეიძლება გამოვყოთ ორი ტიპის
კონსტრუქცია. ერთ-ერთ მათგანში ფიცის შინაარსის გამოხატვა და-
კისრებული აქვთ ისეთ ზმნებს, რომლებიც ამ მნიშვნელობას იძე-
ნენ მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში (დამოუკიდებლად კი ასეთ მნი-
შვნელობას მოკლებულნი არიან). ასეთი გამოთქმებია, მაგალითად:
შენ(ც) არ მომიკვდე, შენ ნუ მომიკვდები, თქვენ(ც) არ მომიკვდეთ,
დედა (მამა...) არ მომიკვდეს, მამა(დედა...) არ წამიწყდეს (ნუ წამიწყ-
დება) და მისთ. მაგალითები:

შენც არ მომიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ
დამითვლია (ილია); შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ... ჩიხორთმას ბოზბაში
არ სვობდეს (ილია); ჩემი გაზრდილი ნუ მომიკვდება, ეს ბავშვი...
სწორედ სულელი გამოვაო (აკაკი); ამ სიცხეში შეწუხდებით ნამეტნავად, თქვენ
ნუ მომიკვდებით (დ. კლდ.); მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მა-
მიკვდება (ილია); ხევევური არ არის, მართალია, მარა, თავი ნუ მომი-
კვდება, ძალიან გემრიელი მსხალია (რ. ჭაფარ.); კარგად არა ვთქვი, ის კარგი
და სახელოვანი მამა ნუ წაგვიწყდება? (ილია); მამის სული ნუ წა-
მიწყდება, ვედარას გამასწრებ (რ. ჭაფარ.); დედა არ მომიკვდება,
ისეთ კურდღლებს მოგიყვან, რო შენოდენები იყვნენ (ნ. ლომ.); შერცხვე-
ნილი ვიყვე, თუ ეს ამბავი რამეს ჰგავდეს (დ. კლდ.); აბესალო, ვიყვე
დვთისაგან შეჩვენებული, თუ შენ ამაში არ ცდებოდე! (დ. კლდ.)

ფიც- (ფუც-) ძირის არმქონე გამოთქმების მეორე ტიპის კონ-
სტრუქციაში ფიცის შინაარსის გამოხატვა არსებით სახელს
აქვს დაკისრებული (შესიტყვებებში არსებით სახელთან ერთად სხვა
მეტყველების ნაწილებიც იხმარება, უმთავრესად — ნაცვალსახელები).
ასეთი გამოთქმებია: ღმერთმანი, მე და ჩემმა ღმერთმა, დედაშვილობამ,
დედაშვილობას, მამაშვილობას, მამაშვილობამ, ჩემმა (შენმა, თქვენ-
მა...) მზემ და მისთ. ამ გამოთქმებში (ისევე, როგორც ზემომოყვანილ
ზმნურ კონსტრუქციებში) არსებითი სახელი ფიცის მნიშვნელობას
იღებს მხოლოდ სათანადო კონტექსტში. ჩვენთვის მხოლოდ ეს ჯგუ-
ფია საინტერესო და ყურადღებასაც ძირითადად მასზე შევაჩერებთ,
რამდენადაც სწორედ ამ ჯგუფის ფიცის ფორმულებში არცთუ იშვია-
თად შეინიშნება არსებითი სახელების უმართებულოდ ხმარების შემ-
თხვევები (გამოთქმებში, სადაც რეალურად არსებობს ფიცის გამოხა-
ტველი ზმნები, ასეთი დარღვევები არცაა მოსალოდნელი).

აკად. აკ. შანიძე შორისდებულის ერთ-ერთ სახეობად მიიჩნევს
„ფიცის ფორმულებს“: «ღმერთმანი, დედა-შვილობამ, მამა-შვილო-
ბამ, ძმობამ, ჩემმა მზემ (ან: შენმა მზემ), „ლაშარის ჯვრის მადლი“ (ვა-

უა...), „ლაშარის ჯვრის გამარჯვებამ“ (იქვე...), „ზენაარმან ღმერთისა-
მან“ („ამირანდარეჯ.“) და სხვ¹.

„ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში“ **დედაშვილობა** სიტყვა-სტატიამი ◊ ნიშნის შემდეგ არის მყარი გამოთქმები: ◊ **დედა-
შვილობამ, დედაშვილობას** (მ ხ ო ლ ო დ მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ს ა და
მ ი ც ე მ ი თ ბ რ უ ნ ვ ა შ ი) საფიციარი სიტყვა, როცა შვილი დედას
ან დედა შვილს (ან კიდევ დედად ან შვილად მისაჩნევ ადამიანს) მი-
მართავს, — დედაშვილობას გეფიცები, დედაშვილობას გაფიცებ;
ვთხოვ, გევედრები². ანალოგიურ გამოთქმას (იდენტური განმარტე-
ბითურთ) ვხვდებით იმავე ლექსიკონის **მამაშვილობა** სიტყვა-სტატი-
აში³ (შდრ. აგრეთვე მყარი გამოთქმები ◊ ნიშნის შემდეგ სიტყვა-
სტატიებში: **მზე, გაზრდა, გახარება, სიცოცხლე, მადლი** და სხვ.).

აკად. აკ. შანიძე ზემოხსენებულ ნაშრომში თუმცა სპეციალურად
არ მიუთითებს „ფიცილის ფორმულებში“ ხმარებული სახელების
ბ რ უ ნ ვ ა შ ი, მაგრამ ამ „ფიცილის ფორმულებში“ (ეს მოყვანილი
ციტატიდანაც ჩანს) სახელები მხოლოდ მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ი ს
ფორმითაა წარმოდგენილი. განმარტებით ლექსიკონში კი, როგორც
დავინახეთ, საგანგებოდაა მითითებული, რომ ზემოხსენებული გამო-
თქმების სახელები მ ხ ო ლ ო დ მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ს ა და მ ი ც ე -
მ ი თ ბ რ უ ნ ვ ა შ ი იხმარება.

იბადება კითხვა: მაინც რომელ ბრუნვაში იხმარება სახელები
აღნიშნულ კონსტრუქციებში, და თუ რამდენსამე ბრუნვაში — არის
თუ არა განსხვავება ამ სახელოთა ბრუნვების ფუნქციებში, თუ თა-
ვისუფლად ენაცვლება ერთმანეთს სახელის მოთხრობითი და მიცემი-
თი ბრუნვა?

უნდა ითქვას, რომ ფიცის შემცველი გამოთქმები, ჩვეულებრივ,
დიאלოგიური მეტყველების კუთვნილებაა. ჩვენთვის საინტერესო სა-
კითხის გასარკვევად ფიცის შემცველი დიალოგის ორი სახე უნდა გან-
ვასხვავოთ: ერთ შემთხვევაში მთქმელი ცდილობს დაარწმუნოს მოსა-
უბრე (მსმენელი, მკითხველი) ნათქვამის სისწორეში, ჭეშმარიტებაში,
სინამდვილეში; იფიცება, რომ ეს ნამდვილად ასეა და მოწმედ ასა-
ხელებს წმიდათაწმიდას, ყველაზე უფრო ძვირფასის, საფიციარის აღ-
მნიშვნელ სიტყვას. ამ ტიპის გამოთქმებისათვის, მაშასადამე, დამახა-

¹ აკაკი შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, 1973. თბ.,
გვ. 625—626.

² ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. III.

³ იქვე, ტ. V.

სიათებელია რწმუნებ-მტკიცების ნიუანსი. ამგვარ ფიცის ფორმულებში არსებითი სახელი მოთხრობით ბრუნვაში დგას: **ღმერთმანი, მე და ჩემმა ღმერთმა, დედაშვილობამ, მამა-შვილობამ, ჩემმა (შენმა, თქვენმა...) მზემ** და მისთ.

ფიცის შინაარსის მქონე დიალოგის მეორე ჯგუფი აერთიანებს ისეთ გამოთქმებს, რომლებიც გამოხატავენ თხოვნას, ხვეწნას, მუდარას: გეფიცები, გეხვეწები, გვეედრები შემისრულო ესა და ეს თხოვნაო. ამდენად ამ ტიპის გამოთქმები ხასიათდება ხვეწნა-მუდარის შინაარსით. ფიცის ფორმულის ამ ჯგუფის არსებითი სახელები-სათვის ნიშანდობლივია მიცემითი ბრუნვა, ასეთებია: **დედა-შვილობას, მამა-შვილობას, ჩემს (შენს, თქვენს...) მზეს** და მისთ.

შენიშვნა 1. ენაში (მართალია, არცთუ ისე ხშირად, მაგრამ მაინც გვხვდება რწმუნება-მტკიცების გამომხატველი ფიცის ფორმულის სხვა სახეც, სადაც არსებითი სახელი სახელობით ბრუნვაშია დასმული. ასეთ სახელებად გამოყენებულა: **ღმერთი, რჩული, ხატი, ჯვარი...**

მაგალითები:

არც თვითონა ვარა უხეირონი, **ღმერთი, რჩული (ილია);**
ეგებ წინეთაც ჰყავდა შვილი და შენ... — **რჩული, ხატი, ჯვარი**
შეჩვენებულ ვიყო! ასე დამეზხს თავი! — და არისტომ მიწას დააბერტყა
თავისი ლამაზი ახალი პატარა ბოხოხი (**დ. კლდ.**);

ღმერთი, რჩული, არა მმართვეს. დაიჭრეთ, ქრისტიანები არა ხართ?
(**შ. არაგვ.**); **ღმერთი, რჩული, მე ამ საქმეში უბრალო ვარ, — და [ხალ-მა]** პირჯვარი გადაიწერა (**მ. ჯავახ.**).

ასეთ გამოთქმებში დაფიცებას დაახლოებით ასეთი აზრი აქვს; ღმერთს (რჩულს, ხატს, ჯვარს) ვფიცავ, რომ ეს ასეა. ამოსავალი, ალბათ, უნდა ყოფილიყო: ღმერთი (რჩული, ხატი, ჯვარი...) დამიფიცებია (=მოწმედ გამიხდია).

ჩვენთვის საინტერესო ფიცის ფორმულებში ერთი და იგივე არსებითი სახელი შეიძლება იყოს ან მოთხრობით, ან მიცემით ბრუნვაში. ბრუნვის ფორმას, ცხადია, გამოთქმის საერთო შინაარსი განსაზღვრავს.

შენიშვნა 2. ფიცის ფორმულაში შემავალ ზოგიერთ არსებით სახელს არ გააჩნია ორივე ბრუნვის (მოთხრობითისა და მიცემითის) ფორმა. მხოლოდ მოთხრობითში გვხვდება სახელები: **ღმერთი** (ღმერთმანი, მე და ჩემ-

მა ღმერთმა), თავი (თავმან ჩემმან, შენმან, თქვენმან... სიცოცხლე⁴ (შენმა სიცოცხლემ, თქვენმა სიცოცხლემ...).

ისიც უნდა ითქვას, რომ ფიცის ფორმულებში მყოფი არსებითი სახელები მოთხრობითსა თუ მიცემით ბრუნვაში თანაბარი სიხშირით არ იხმარება. მაგალითად, უფრო ხშირად მოთხრობითშია ნახმარი სახელები: ზენაარი, მადლი, სამაგიეროდ, უპირატესად მიცემითში გვხვდება: დაძმობა, განარება და სხვ.

განვიხილოთ ფიცის ფორმულის შემცველი გამოთქმები მათი წინაარსის მიხედვით.

პირველ ჯგუფში მოთავსდება რწმუნება-მტკიცების წინაარსის მქონე ფიცის ფორმულები, რომლებშიც, როგორც აღნიშნული იყო, არსებითი სახელი მოთხრობით ბრუნვაში დგას.

1. ღმერთმანი:

რა ექნა, ღმერთმანი, ფულები კი არა მშურს, მაგრამ მოცლა არ არის (დ. ჰონქ.); მზითვეი, თუ კაცი მართალს იტყვის, ქალის ნაკლებობის შესავსებია, ღმერთმანი! (დ. კლდ.); თუ მაგან ირინეს თავი არ დაანება, ღმერთმანი, მეტს აღარაგინ მოუთმენს (დ. კლდ.); ღმერთმანი, ეგრე კარგი იქნება, ძმაო, — თქვა ერთმა (ნ. ლომ.); არ ვიცი, ღმერთმანი, ასე რად ხდება (ვაჟა); საკვირველი აღამიანი ხარ, ღმერთმანი (ნ. ლორთქ.).

2. მე და ჩემმა ღმერთმა:

ფიცის ეს ფორმულა განვითარებული ჩანს ახალ ქართულში:

მე და ჩემმა ღმერთმა, მართალს ამბობს, — თქვეს მოსამართლეებმა და დაითხოვეს შინ გამართლებული ვიორგი (ილია); მართალს ამბობს, მე და

⁴ ჩვენ არ შეგვხვედრია ფიცის ფორმულებში სიცოცხლე მიცემით ბრუნვაში. მაგრამ გამორიცხული არაა, რომ ეს შემთხვევითი იყოს. შეუძლებლად არ მიგვაჩნია მისი არსებობა მიცემითში დადასტურებული ისეთი სახელების გვერდით, როგორცაა გაზრდა, განარება, ცხოვნება და მისთ.

⁵ ეს სიტყვა, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, მიღებულია ძვ. ქართული გამოთქმის „ღმერთმან იცის“ შეერთებით და შემდეგ მისი გამარტივებით. შდრ. ღმერთმან იცის, კარგი გულოვანი ჭაბუკი ხარო, მაგრაღია საჭირო გზა არის და ნუ წამოხვალ (,,ამირანდარეჯ.“); ჩემი გულისა ღმერთმან იცის და შენცა, რომელ წამსაცა ვერ დაეთმობ უშენობასა („ვისრ.“) ამასთან ერთად ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ გამოთქმა ღმერთმა(ნ) იცის (ან იცის ღმერთმა) თანამედროვე ქართულ ენაშიც იხმარება. მაგ.: იცის ღმერთმა, რომ ირინე არაფერ მაგისთანაში დანაშაული არ არის!... იცის ღმერთმა! (დ. კლდ.); დედავ, ნუ დამძრახავ, ღმერთმა ხომ იცის, მე ცუდი არა მიქნია რა (ტვ. გაბ.).

ჩემმა ღმერთმა, გაიხსურა ხალხმა (ილია); მე და ჩემმა ღმერთმა, დედაშენი ცას დაწვევა, შენ ცოლს რომ ნახავს (ს. შგალ.); მე და ჩემმა ღმერთმა, კაი ღვთის წყალობაა ეგ! (ნ. ღომ.); ეგ შენი სიტყვები, მე და ჩემმა ღმერთმა, ნამდვილი წამალია (დ. კლდ.); სწორედ კარგი ჯორი გყავს, სოლომან, მე და ჩემმა ღმერთმა (დ. კლდ.).

ფიცის ფორმულის ასეთ მოდელს შეიძლება მივაკუთვნოთ შემდეგი გამოთქმაც:

მე და ჩემმა სიყმემ, ი ცოლ-წვილი ნუ გამიწყდება, რომ მაგითანა არჩევანს ძე ხორციელი ვერ იზამდა (ს. შგალ.).

3. ზენაარმან ღმრთისამან.

ფიცის ეს ფორმულა მხოლოდ ძველი ქართული ენის კუთვნილება:

ზენაარმან ღმრთისამან, რადგან ვერე კარგი ჭაბუკი არის, თუ მოვირთო. არა მოვკლო („ამირანდარეგ.“); კარვალ გამიფრთხილდი, ზენაარმან ღმრთისამან დასტურად მოგკლო (იქვე); ესე ქარავანი ჩემია და გაგიძარცვია, და თუ ყვილასა ხელთა არა მომცემ, ზენაარმან ღმრთისამან და მზემან პატრონის ჩემისამან, რაც ამ ქარავნისდა შენ და შენთა ლაშქართა გიყოფია, მასვე თქვენ გიზამ (იქვე).

4. მზემ(ან):

ოდითგან შენდა მოშორებულ ვარ, შენმან მზემან, ვითარცა ვეშაბისა პირსა შეიგან ყოფილ ვარ პატიმრად და გული უშენობისა ჭირითა ამიესია („ვისარ.“); მან გაიცინა და ევრე თქვა, ვითა: ამბრი არაზო, შენმან მზემან, მოცთუნებულხარ! („ამირანდარეგ.“); შენმან მზემან. თავი ჩემი არვის მართებს უშენსა (რუსთ.); შენმან მზემან, უშენსა არვის მიჰხედეს მთვარე შენი (იქვე); ღვინომ უთხრა: შენმა მზემან, პურო, გრილი ხარ ღიათ (თემ. II); ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რადაც უნდა ღირს! (ილია); არც ეგ არის ურბო, შენმა მზემ (ილია); მე კი, შენმა მზემ, იმათ საქმეში არა ვრეულვარ (ლ. არდ.); რა პურ-მარლის კაცია!... იშვიათი კაცია, შენმა მზემ, იშვიათი (ს. შგალ.); მეც ეგ მიწოდდა, შენმა მზემ, მომეხსენებინა, მეფეც ბატონო (ა. გამს.); შენმა მზემ, მართალს გეუბნები (მ. ჯავახ.); დედი, ჩემმა მზემ. შენმა სიცოცხლემ. დანა მე არ წამილია (ს. შანშ.);

ჭკრა მზემან ჭაბუკმან მას ღამიარ ღაზნელსა ჩაბალახსა ზედა და, მზემან თქვენმან და თვემან თქვენმან, წინასა ტახტსა უნაგირთასა ხრმალი დასო და მოკლა განაღამეა („ამირანდარეგ.“); ქაოზ ქოსისძემან ვერე თქვა, ვითა: თქვენმან მზემან, თუ ცალ არა აგვიყვანებენ, ქვეყანასა ზედა ამის უკეთესი სახლი არა ღვასო (იქვე); არა, თქვენმა მზემ... არა, თქვენმა მზემ, სულ მართალს გენერლებს მოგახსენებთ (ილია); დიად, თქვენმა მზემ! თუ მართალი გნებავთ, მართალიც ეგ არის (ილია); განა დანიშვნა ტყუილია? — ტყუილი ვახლავს, თქვენმა მზემ (ლ. არდ.).

საპყარმან უწყინა და უთხრა: — ხელმწიფის მზემან, ესრეთს წიხლს ჩავაზელ, გვერდი მოგტეხოსო (საბა); გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბა-

ტონის მზემა (ილია); — აბა, ნათლულო, არ გათხოვდები? — კარგი, ნათ-
ლიას მზემე, დამესხენ, — და მორცხვობით დაიხედა ძირს (დ. ჭონქი); აშა-
ლეთ ახლავ ე რაღაც მიგეჭარავთ! — დაიძახა არჩილ ყლაპიაშვილმა, — თორემ ი
მამაჩემის სულს მზემა, სუ ამოგზოცამთ ექა (ნ. ლომ.); ისეთი დაკრძა-
ლული ადამიანია ნენეი, ჩემი შვილებს მზემა და ლხენამა, რომ
ამ უბანში ორი არ მოიძებნება (ს. მგალ.).

5. თავმან:

ეს ფორმულა ახალ ქართულში თითქმის აღარ იხმარება. ძველ
ქართულში კი (განსაკუთრებით „ამირანდარეჯანიანში“) ხშირად
გვხვდება:

ეკლა უბრძანა: თუმცა მისგან აწ არ იყავ მოგზავნილი,

თავმან ჩემმან, თავსა მოგვეთ, არიდ უნდა ამის ცილი (რუსთ.);

თავმან შენმან, ცხენი შეუტოვა სეფელავლე და ზრმალი არა ამოიღო
(„ამირანდარეჯ.“); შეუზახნეს და შეუტოვეს ერთმანეთსა და თავმან შენმან,
ომად კმა იყო (იქვე). თავმან მეფობისა შენისამან ეგზობი ფიცხელი
ომი არა მინახავს (იქვე); მოახსენა ვაზირმან: თავმან შენმან, არცარა ენის
უტკბოსი იქნების და არცარა ენის უმწარესი პირსა ყოვლისა თქვენისასო (საბა).

დაიწყო ომი, რომე, თავმან თქვენმან, არა ნახულა ეგეთი ომი კა-
ცისა თვალთა („ამირანდარეჯ.“); შეუტოვეს ორთავე და, თავმან თქვენმან,
მოკლეს ათას-ათასი კაცი (იქვე); გაიყვანა ცხენი ინდომან ჭაბუქმან და, თავმან
თქვენმან, ვითა კატა მოკლა [მარტორქა] (იქვე).

თავმან მეფისამან, დიდად ბედუქეთური თურე ხარ (საბა); მე შენ
დღეის წაღმა აღარას გეუბნები, თავმან მეფისამან (საბა).

6. მადლმა:

თქვენმა მადლმა, მოცლა არა მაქვს (ილია).

ვიძახი კი არა, და აი ჩვენი წმიდი გიორგის მადლმა, პირი მერცხ-
ვინება, რომ ისევე შენთან მოედეიარ (ანტ. ფურც.); უნდა გადაესაზღდეთ სადმე,
თორემ წმინდა გიორგის მადლმა, ე ბავშვები სულ გაგვექლიტება, —
სთქვა სალომემ (ნ. ლომ.).

შენი ნათელ-მირონობის მადლმა, ქალალში ეგრე გვიწერია
(ნ. ლომ.).

ჩემი რჯულის მადლმა, გიჩივლებ, თუ წელსაც არა მომეცი რა (ნ. ლომ.).

ვენახიდგან გამოვედი... ე წმინდა წირვის მადლმა, რო ძლიე მო-
ვადგამდი ფეხებსა (ნ. ლომ.).

ჰო, ზიარების მადლმა, მართალს ვამბობ (ს. მგალ.).

საწყალი კაცი გარდაიცვალა და იმისთვის ვაგროვებთ; სამადლობელი საქმეა,
დღეთის მადლმა! (ს. მგალ.).

ფიქრი არ არის ამისი, დედაშვილობის მადლმა (ს. მგალ.).

იმში უუჭის მადლმა და ზიარება არ გამიწყრება, რომა წრეულ ხუ-
თი კოდი პური ძველად ძლიევს გამყევა (ს. მგალ.).

არა, არა, ლომისის მადლმა, სიკვდილისა არ მეშინს, არა! (შ. არავც.).

7. სიცოცხლემ:

შენმა სიცოცხლემ, მარამ, მამაჩემი არ წამიწყდება, დილით სიღამომდინ რომ არ დაგინახო, მე ჩემი დამეპართება (ლ. არდ.); შენმა სიცოცხლემ, ასმათო, ისე მოგვეფლი აი ჩემს შვილზე უკეთ (გ. წერ.).

თქვენმა სიცოცხლემ, სულითა და გულით მოხარული გახლავარ (ლ. არდ.); თქვენმა სიცოცხლემ, ალექსანდრე, განგებ თქვენთვის მაქვს წვეთლება (ლ. არდ.); აღარ არის მოსვენება, თქვენმა სიცოცხლემ, დიდკაცობისაგან უოველდღე ხან ერთი მუბატიეება, ხან მეორე (ლ. არდ.); თქვენმა სიცოცხლემ, კნიაზო, რომ თქვენი შვილი არ იყოს... სწორედ ძაღლის ლეკვივით დავარჩობდი (აკაკი); თქვენმა სიცოცხლემ, ძალიან ჯაფა სდომებია ვაზეთის შედგენას (გ. წერ.).

ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაზის სიცოცხლემ (ილია).

8. ცხოვნებამ:

არადერი არ უთქვამს, მამიჩემის ცხოვნებამ (ილია); მამაჩემმა იცოდა, იმ მამიჩემის ცხოვნებამ, ქორი რო ქათამს გაიტაცებდა, თუნდა იმის ცხვირწინაით, ხელს არ აუქნევდა: წაიღოს, მონადირეთა (ვაჟა).

9. გაზრდამ:

საკვირველნი არიან, შენმა გაზრდამ, მაგვარნი კაცნი (დ. კონქ.); შენმა გაზრდამ, ერთი სამხანეთიანი მქონდა, მარა ფეხი გამომშია... უსათუოდ დუქნის დახლში გადაბრძანდებოდა (ნ. ლორთქ.).

გოიას გაზრდამ, ანცა სულ იმას იძახის, ნეტა გაერთიანება მოხდესო (თ. ღონუ.).

10. მამაშვილობამ:

ცხოვრება გაჭირდა, რაღაც ჩაი-ჩუი შემოიღეს, ფულები იმას უნდებია.. მამაშვილობამ, ეს ჩაი დავგულუპავს ჩვენა (ზ. ანტ.); ჰა, ცეცო, მოგილოცო ნიშნობა? ღმერთმანი, მამაშვილობამა, რომ ძალიან ჭკვიანური საქმე გიქნია (ხ. შვალ.); რა იცე, რო ვისაც ეშვილები, ისიც არ დაგცინის? ზევრი კიდევ დაგცინებს, მამაშვილობამ (ვაჟა); მამაშვილობამ, სულ ერთია, სადაც უნდა დამიარხოს მკვდარი, სულს თავისი ადგილი აქვს (ვაჟა); ეგ შენი წიში, მამაშვილობამ, სრულიად უსაფუძვლოა (დ. კლდ.).

11. დედაშვილობამ:

ხომ გენიშნა? ტყვილს არასოდეს არ ვატყვი, დედაშვილობამ; სულს როგორ წაიწყებენ (აკაკი); ნუ ტირით, შვილებო, ნუ! მამა ისევ დაბრუნდება, დედაშვილობამა, — ატყუებდა მარინე (ხ. შვალ.); რა კარგია ეს ღოშში შესვეული სულგუნე! გემრიელია, დედაშვილობამ (გ. წერ.); დედაშვილობამ, შენი რომ არ მერიდებოდეს, ქ... სს ვერაფერი დამაყენებს (გ. წერ.); თუ შენ პატრონი არ იზოგენ, დედაშვილობამა, არ გამოვადგება ეგრე ყოფნა (ვაჟა); ვერ უფერებო, აღამიანებო, ი ძალღტიალა როგორ ღმუის? ცუდი ნიშანია, დედაშვილობამ, უთუოდ მოკვდება ვინმე (ვაჟა); გულშვი, ხელი, თვარა, დედაშვილობამ, სხვაი თუ არა, ჩემს თავს მაინც შემოგაკლავ! —

დარაც (ოლონდ ახლა წაპყვევი, ოლონდ მაგას ჩვენზე ნუ გაახელებო). წინადადებაში გვაქვს **დედაშვილობამ**, ე. ი. უპირატესობა რწმუნება-მტკიცების ნიუანსს აქვს მიცემული, თუმცა თავისუფლად შეიძლება მიცემითი ბრუნვის ხმარებაც: **დედაშვილობას**, ოლონდ ახლა წაპყვევი, ოლონდ ჩვენზე ნუ გაახელებ ფეფენასო. თხოვნის მომენტი აქ მით უფრო ანგარიშგასაწევია, რომ ფეფენა სოფელში კუდიანად ითვლებოდა და ყველას მისი შიში და რიდი ჰქონდა, მასთან ურთიერთობის გაფუჭებას ერიდებოდნენ.

აქვე შეიძლება გავიხსენოთ აკაკი წერეთლის ცნობილი ლექსის („განთიადი“) ერთი ადგილი:

დედაშვილობამ, ბევრს არ გთხოვ;
შენს მიწას მიმაბარეო.

თითქოს თხოვნა აქ მთავარი: სამშობლო მხარეს ევედრება მგოსანი: „შენს მიწას მიმაბარეო“. ასე რომ, სავსებით თავისუფლად შეიძლება ყოფილიყო: **დედაშვილობას ბევრს არ გთხოვ**, შენს მიწას მიმაბარეო. მაგრამ პოეტს ნახმარი აქვს **დედაშვილობამ**. ამიტომ ეს ადგილი ასე უნდა გავიგოთ: **დედაშვილობამ**, ცოტა რამეს გთხოვ. ე. ი. ფიცი ეკუთვნის არა თხოვნას, არამედ იმის მტკიცება-რწმუნებას, რომ თვით თხოვნის საგანი უმნიშვნელოა, ბევრი არაფერია. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმასაც, რომ ეს გამოთქმა ორ ნაწილად იყოფა და პირველი ნაწილის შემდეგ ორწერტილი ზის. მეორე ნაწილი წინადადებისა წარმოადგენს პირველის დაკონკრეტებას.

დაბოლოს, განვიხილოთ ფიცის ფორმულების გამოყენების ერთი თავისებურებაც. საქმე ეხება ფიცის ფორმულების ერთ ჯგუფს, სადაც ფორმალურად რწმუნება-მტკიცების გამოთქმა გვაქვს, მაგრამ სინამდვილეში ფიცის ფორმულის სახით ირონიული გამოთქმა იხმარება.

შევადაროთ ერთმანეთს ასეთი ფორმულები:

თუ გნებავს, იმათაც მოვიწვევ, თქვენმა სიცოცხლემ, ახლავე გახლები, დავპატიებ (ლ. არდ.).

მოიბრანჭე, შენმა სიცოცხლემ, ქსნის ერისთავი მოვა შენ მოსატაცებლად (ეპ. ვაბ.).

პირველ წინადადებაში ჩვეულებრივი ფიცის ფორმულაა რწმუნება-მტკიცების შინაარსისა. მეორე წინადადებაშიც ფორმალურად ფიცი გვაქვს, მაგრამ მისი შინაარსი სულ სხვაა — გამოთქმა ირონიულია.

კიდევ ორი მაგალითი:

უპ, უპ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე (ილია).

შენმა მზემა, ბატონიშვილი მოვა შენი გომბიოსთვისა (ს. შვალ).

აქაც იგივე კონტრასტია.

ამგვარი ფიცის ფორმულების რიცხვი ენაში ცოტა როდია. შედგენილობის მიხედვით ასეთი გამოთქმები მრავალგვარია. მაგალითები:

რაო, ოთარანთ ქვრივო, გემართა მაგისი, თუ რა არის?... მამ არა-და, მაგის თავის მზემ, ჩემს თავს პურს დავაკლებდი და მაგის ქალამანში მივცემდი, — იტყუა ოთარანთ ქვრივმა (ილია); შენმა მზემ, კონამ თუ იცის შენი ამავეი, ავი იმიტომ ებრალები, — უთხრა მას გიგომ (ნ. ლომ.); შენ წამოგყვე, შენმა მზემ, მზეთუნახავს მომიყვან შენ დუქანში (ნ. ლორთქ.).

რაო, მოგეწონა? მოგეწონა, თითქოს ბატონისშვილი იყო! სხვა არა მოგეწონა რა, მამა გიცხონდა? როგორ თუ ჩემი და შენი წყალიო! — დაიყვირა მიხეილ ყლაპიშვილმა, — მამა გიცხონდა, დიდი მონაწილე არა ხარ ხმა-მაღალანთი! (ნ. ლომ.); მამა გიცხონდა, ყურზედ ხახვი არ დამაჭრას!... უთხრა მკვანდე ესტატემ (ს. შვალ).

რაც მაქვს, ის ჰამონ, იმასაც კარგად ვიახლებიანს.. არა, მაგათ სიცოცხლეშ, ძროხას დოვუკლავ (დ. კლდ.); გვერდში ამოუყენოს ჩემს რძალს მათ სოფლის ნაცარში ამოქიქნილი ქალბატონი.. თავისი ტყვედწასული შვილი გოუტოლოს ბეგლარ ჭინწარაძეს! მაგათმა სიცოცხლემ დევსათ მაგათ თავს-ლაფი! (დ. კლდ.); ნუ გყავთ მაგი სახლში... გამოაგდეთ... კარში გამოაგდეთ! — შენმა სიცოცხლემ! — გამოსძახა მარინემ სახლიდან (დ. კლდ.); მანამდი ნუ გათხოვდები, სანამ ვინმე არ შეიყვარო და კისერზე არ მიეხვით ისე ნაგრად, რომ ვერსად გაგექცეს... დიას, შენმა სიცოცხლემ (დ. კლდ.); შენ, გაეპატონო, ბაზრობა რომ გათავდება, მაშინ წადი, შენმა სიცოცხლემ (დ. კლდ.); თავი დამანებე, თვარა ხელახლა მიგამტვრევ მაგ დამტვრეულ ფეხებს! თავი დამანებე, შენ შემეწევი, შენმა სიცოცხლემ, რომ გამიჭირდეს... (დ. კლდ.).

სიცივეა, თვარა, მაიშენის ქოხში თორნესავით თბილა, შენმა გახეთქამს!... ადექი! (ნ. ლორთქ.).

ზემოთქმულის საფუძველზე შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა.

ფიცის ფორმულები თავისი სტრუქტურითა და სემანტიკური ნიუანსებით მრავალფეროვანია. ენობრივი თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს ფიცის ფორმულების ერთი ისეთი ტიპი, სადაც არსებითი სახელი დგას მოთხრობით ან მიცემით ბრუნვაში. ამ ტიპის გამოთქმებში ზოგჯერ ხსენებულ ბრუნვათა აღრევის შემთხვევებიც შეინიშნება. განხილული მასალის ანალიზმა შემდეგი გვიჩვენა: რომ არ შეგვეშალოს ფიცის ფორმულებში მოთხრობითი და მიცემითი ბრუნვის ხმაურება, საჭიროა გავამახვილოთ ყურადღება ამ ფორმულის შინაარსობრივ მხარეზე. იქ, სადაც ფიცის ფორმულაში გვაქვს რისამე

მტკიცება (და ამ მტკიცებისთვისაა მოხმობილი საფიცარი სიტყვა), არსებითი სახელი უნდა ვიხმაროთ მოთხრობით ბრუნვაში (დედაშვილობამ, მამაშვილობამ, ცხონებამ...). ხოლო იმ შემთხვევაში, სადაც ფიცის ფორმულას აქვს ხვეწნა-მუდარის შინაარსი, არსებითი სახელი მიცემით ბრუნვაში უნდა იქნეს დასმული (დედაშვილობას, მამაშვილობას, ცხონებას...).
